

УДК 347.(77+78)

ЗДІЙСНЕННЯ АВТОРСЬКИХ ПРАВ НА ЛІТЕРАТУРНІ ТВОРИ МАЛОЛІТНІМИ ТА НЕПОВНОЛІТНІМИ ОСОБАМИ

Петренко І.І. здобувач, науковий співробітник Науково-дослідного інституту інтелектуальної власності Національної академії правових наук України, м. Київ

Петренко І. І. Здійснення авторських прав на літературні твори малолітніми та неповнолітніми особами.

Зроблено аналіз чинного законодавства України яке регулює права інтелектуальної власності на об'єкти авторського права малолітніх та неповнолітніх осіб, наведено досвід законодавства Франції у цій сфері та зроблено висновок що кожна дитина яка є автором твору, у тому числі і літературного, має право на здійснення своїх авторських прав. При цьому, головною передумовою цього процесу - є об'єктивне існування самого твору у формі, яка передбачає можливість його відтворення. Для того щоб твір став об'єктом інтелектуальної власності, що охороняється, він має відповідати законодавчо закріпленим вимогам. Для набуття авторсько-правової охорони, твір має бути створений творчою працею автора, бути оригінальним та мати об'єктивну форму вираження.

Авторські права малолітніх осіб повинні здійснювати їх батьки або інші законні їх представники за умови, що неповнолітній або малолітній автор надасть згоду на використання свого твору. Така згода на використання твору має бути виражена у письмовій формі. Якщо в силу вікової неграмотності або фізичної нездатності, надання письмової згоди є неможливим, тоді усно. Враховуючи те, що неповнолітній автор через брак досвіду та простих знань, не може достатньо об'єктивно оцінити усі аспекти укладення договорів на використання творів, їх законні представники повинні супроводжувати здійснення таких правочинів. На сьогодні існує правове регулювання здійснення авторських прав на літературні твори малолітніми та неповнолітніми особами, відповідно до законодавства України, є недостатнім і потребує свого удосконалення.

Petrenco I. Implementation of copyright on literary compositions by underage and juvenile persons.

The article shows of every child, author of a composition, including literary composition, is entitled to exercise their copyright. In this case, the main prerequisite for this process is the objective existence of the composition in a form that provides an opportunity to recreate it. For the composition to become the subject of intellectual property that is protected, it must meet the legislated requirements. To acquire a legal copyright protection, a work must be the product of the creative work of the author, be original and have an objective form of expression. It is also important to note that a child is limited with his or her knowledge and experience. Because of this the composition may include borrowing from compositions of other persons. We believe that such borrowing does not contain any intention of unlawful acts by an underage or a juvenile author. These actions can be regarded as lawful because of lack of awareness of the young author on the principles of copyright law protection, confidence in the legality of their actions, the inability to distinguish protected objects from no protected sources.

Copyright of minors must be carried by their parents or their other legal representatives provided the underage or juvenile author will consent to allow use of his work. Such consent to use the work must be expressed in written form. If because of the age illiteracy or physical inability providing of written consent is not possible, then it must be given orally. Given that a minor author because of lack of experience and simple knowledge cannot objectively enough evaluate all aspects of drawing up contracts for the use of compositions, his or her legal representatives must accompany the exercise of such legal actions. At present, the existing legal regulation of realization

of copyright on literary compositions by underage and juvenile persons, according to Ukrainian legislation, is insufficient and needs to be improved.

Петренко И. И. Осуществление авторских прав на литературные произведения малолетними и несовершеннолетними лицами.

Сделан анализ действующего законодательства Украины на основании которого регулируются права интеллектуальной собственности на объекты авторского права малолетних и несовершеннолетних лиц, приведены опыт законодательства Франции в этой сфере, и сделан вывод что каждый ребенок, который является автором произведения, в том числе и литературного, имеет право на осуществление своих авторских прав. При этом, главной предпосылкой этого процесса - есть объективное существование самого произведения в форме, которая предусматривает возможность его воспроизведения. Для того чтобы произведение стало охраняемым объектом интеллектуальной собственности, оно должно отвечать требованиям, которые закреплены в законодательстве. Для получения авторско- правовой охраны, произведение должно быть создано творческим трудом автора, быть оригинальным и иметь объективную форму выражения. Авторские права малолетних лиц должны осуществлять их родители или другие законные их представители при условии, что несовершеннолетний или малолетний автор предоставит согласие на использование своего произведения. Такое согласие на использование произведения должно быть выражено в письменной форме. Однако, если в силу возрастной неграмотности или физической несостоятельности, предоставления письменного согласия невозможно, тогда устно. Учитывая то, что несовершеннолетний автор из-за недостатка опыта и простых знаний не может достаточно объективно оценить все аспекты заключения договоров на использование произведений, их законные представители должны сопровождать осуществление таких сделок. На сегодня существующее правовое регулирование осуществления авторских прав на литературные произведения малолетними и несовершеннолетними лицами, в соответствии с законодательством Украины, является недостаточным и требует совершенствования.

Постановка проблеми У всі часи молоде покоління є потужним джерелом, творчих думок оригінальних та нестандартних рішень. На відміну від дорослої людини, розум дитини не обмежений рамками життєвого досвіду, критеріїв та правил. Творчість дітей сприяє розвитку культурного надбання суспільства. Чимало митців, починали свою творчу діяльність ще з дитинства. Наприклад, відома українська письменниця Лариса Косач (Леся Українка) у 9 років написала свій перший вірш «Надія», а у 13 років активно писала та публікувала свої вірші у часопису «Зоря» [12, С. 107]. Ніка Турбіна з юності стала відомою на пострадянському просторі завдяки своїй поетичній творчості [13, с. 96]. Нині, через стрімкий розвиток сучасних технологій та інтелектуального розвитку суспільства, зростають можливості для реалізації дітьми їх творчих здібностей. Діти малюють, пишуть літературні твори, створюють комп'ютерні програми, музичні, аудіовізуальні твори тощо. При цьому, виникає низка питань пов'язаних із здійсненням прав інтелектуальної власності на той чи інший результат творчої діяльності малолітньої або неповнолітньої особи.

Аналіз останніх досліджень і публікацій свідчить про те, що проблеми, які пов'язані із захистом прав інтелектуальної власності малолітніх та неповнолітніх авторів у контексті загальних питань права інтелектуальної власності, досліджувалися вітчизняними та зарубіжними науковцями, серед яких В.С. Дроб'язко, Е.П. Гаврилов, О.П. Сергєєв, В. Вієнке, Д. Ліпчик, Р.Дюма та інші. Л.Б. Гальперин, Н.І. Євстегнесєва, О.О. Бакеров присвятили свої наукові дослідження охороні та захисту авторства неповнолітніх та малолітніх осіб. Однак темі, яка пов'язана із здійсненням авторських прав на літературні твори малолітніми та неповнолітніми авторами, не приділено достатньої уваги. Зокрема, потребують наукового дослідження питання відповідності умовам охороноздатності літературного твору, який створено особою, що не досягла 18 років, а також способи здійснення прав на літературні твори малолітніми та неповнолітніми особами.

Мета статті Дослідження питань, що пов'язані із здійсненням авторських прав на літературні твори, які створені малолітніми та неповнолітніми особами; аналіз чинного законодавства України, що регулює права інтелектуальної власності на літературні твори, які створені особами до 18 років; формування пропозицій пов'язаних із удосконаленням цивільно-правового регулювання авторських прав осіб зазначеної вікової групи.

Українська держава взяла на себе зобов'язання приділяти підвищену увагу соціально-незахищеним громадянам, значну частину яких складають неповнолітні та малолітні особи. Конвенція «Про права дитини» (надалі – Конвенція), яка схвалена Генеральною асамблеєю ООН, а також низка інших міжнародно-правових актів, які ратифіковані Україною, зобов'язують Україну удосконалювати державні інститути, що забезпечують здійснення та захист прав у тому числі прав інтелектуальної власності дітей.

Відповідно до положень цієї Конвенції дитиною є кожна людська істота до досягнення нею 18-річного віку, якщо за законом, застосовуваним до даної особи, вона не досягає повноліття раніше. На відміну від Конвенції, законодавство України визначає дві категорії фізичних осіб до досягнення ними 18 років: фізична особа, яка не досягла чотирнадцяти років, - малолітня, та фізична особа у віці від чотирнадцяти років до вісімнадцяти - неповнолітня. Зазначений поділ вікових категорій стосується цивільної дієздатності фізичних осіб, що також відіграє важливу роль для здійснення ними авторських прав. Як закріплено у Ст. 13 Конвенції дитина має право вільно висловлювати свої думки; це право на свободу шукати, одержувати і передавати інформацію та ідеї будь-якого роду незалежно від кордонів в усній, письмовій чи друкованій формі, у формі творів мистецтва чи за допомогою інших засобів на вибір дитини [2]. Із норм Конвенції витікає, що кожна дитина, що створила твір у тому числі і літературний, має право здійснити свої права на нього шляхом передачі цих прав, або за допомогою інших визначених законом засобів. При цьому зазначимо, аби твір став охоронюваним об'єктом інтелектуальної власності, він має відповідати певним законодавчо закріпленим вимогам. Для набуття авторсько-правової охорони, твір має бути створений творчою працею автора та мати об'єктивну форму вираження. Питання визначення творчого характеру твору взагалі є достатньо складним, тим паче, щодо визначення творчого характеру літературного твору створеного дитиною, адже законодавством України ознака творчості не розкрита. В юридичній літературі наводиться немало визначень ознак творчості. Так, Е.П. Гаврилов визначає творчість як діяльність людини, яка породжує дещо якісно нове та таке що відрізняється неповторністю, оригінальністю і унікальністю [8, С. 83]. В науковій літературі з питань авторського права до ознак, що притаманні об'єктам авторського права, крім творчого характеру та об'єктивної форми вираження твору, відносять також оригінальний характер твору [9, С. 146]. При цьому чинним законодавством України пряма вказівка щодо оригінальності твору, як одного з необхідних критеріїв його охороноздатності, не зазначається. Питання оригінальності твору – це питання факту. Оригінальність не можна оцінювати однаково щодо всіх видів твору. Вона відрізняється залежно від того, чи йдеться про твори науки, літератури чи про художні твори, про популярну або симфонічну музику, про оригінальний чи про похідний твір. В авторському праві термін «результат творчості» тлумачать не в розумінні створення на голому місці (*ex nihilo*), а оригінальність твору має бути не обов'язково виключною. Використані автором ідеї можуть бути старі, але це не завадить твору бути оригінальним, оскільки авторське право вважає допустимою інтелектуальну творчість на основі існуючих елементів. Головне, щоб твір відрізнявся від своїх попередників, щоб він не був копією або наслідуванням іншого твору [7, С. 154]. Наприклад, батьки придбали своїй маленькій дитині фарби та полотно для малювання, дозволили дитині занурювати кінцівки рук та ніг у фарби і ставити на полотні відбитки. Далі батьки беруть це полотно у рамку та вішають на стіну, а потім демонструють той витвір друзям та знайомим. Навіть якщо таке полотно згодом хтось купить, навряд чи таку картину можна назвати оригінальним твором.

Також важливо зазначити, що дитина обмежена знаннями та життєвим досвідом, і саме тому створені нею твори можуть містити запозичення з творів інших осіб. На нашу

думку такі запозичення не містять будь-якого наміру здійснення протиправних дій з боку неповнолітнього або малолітнього автора. Вони можуть розцінюватися як правомірні дії в силу непоінформованості юного автора щодо принципів авторсько-правової охорони, упевненості у законності своїх дій, нездатності відрізнити охоронювані об'єкти від не охоронюваних джерел інформації.

Відповідно до ст. 1 Закону України «Про авторське право і суміжні права» автором твору є фізична особа, яка своєю творчою працею створила твір [5]. Частина 2. ст. 11 зазначеного Закону визначає, що авторське право виникає внаслідок факту створення і для здійснення авторського права не вимагається його спеціальне оформлення, реєстрація, а також будь-які інші формальності. На визнання автором твору не впливає вік особи та його дієздатність. До того ж, незалежно від віку особа, яка створила твір, наділена правами інтелектуальної власності, які складаються із особистих немайнових прав автора та майнових прав. На практиці юний автор може зіштовхнутися з тим, що здійснення його майнових прав може ускладнитися, а окремі права можуть бути ще й порушені. Наприклад, свого часу, вже згадувана юна письменниця Вікторія Турбіна, із гідністю відстоювала право на недоторканість свого твору. Авторка наполягала на тому, що наголос у слові "кропива" у її вірші стоїть саме на останньому складі, а не так, як це прийнято відповідно до правил наголосу російської мови. У даному випадку авторка здійснювала своє немайнове авторське право [10, С 29.].

Наступне – це питання здійснення майнових авторських прав. Характер та спрямованість можливої поведінки суб'єкта права інтелектуальної власності, а отже, і напрямів здійснення цього права у загальному вигляді визначаються ст. 41 Конституції України: "Кожен має право володіти, користуватися і розпоряджатися результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності" [1].

Розпорядження майновими правами інтелектуальної власності нерідко здійснюється шляхом передання їх іншій особі на підставі договору. Тут виникає слушне питання, чи може малолітня та неповнолітня особа, здійснити свої авторські права, наприклад на збірку віршів або на літературний твір шляхом укладення авторського договору. В рамках цього, необхідно визначитися із суб'єктом складом договору на використання літературних творів. Суб'єкти, що можуть виступати сторонами такого договору визначені чинним законодавством України. З одного боку – це автор твору, або особа яка має авторське право, з іншого боку – особа, яка використовує літературний твір. Зазначимо, що на здатність автора укладати авторські договори впливає загальне правило визначене законодавством України про цивільну дієздатність фізичної особи. Обсяг цивільної дієздатності пов'язується законом із віком суб'єкта права та здатністю особи усвідомлювати значення своїх дій та керувати ними. За віковою ознакою усі суб'єкти цивільного права поділяються на осіб що мають часткову (малолітні), неповну (неповнолітні) та повну (повнолітні) дієздатність.

Однак, закон не встановлює мінімального вікового бар'єру для набуття цивільної дієздатності в сфері особистих немайнових авторських прав. Згідно із п. 2) ч. 1 ст. 31 Цивільного кодексу України фізична малолітня особа, має право здійснювати особисті (немайнові) права на результати інтелектуальної, творчої діяльності, що охороняється законом [3]. На нашу думку такий підхід цілком виправданий, оскільки певна кількість творів створюються саме малолітніми та неповнолітніми особами. Як приклад, у виданнях дитячої вікової категорії є традиційним розміщувати дитячі малюнки, вірші, оповідання. Щорічно влаштовуються чимало дитячих творчих конкурсів, участь у яких передбачає отримання організаторами примірників творів юних митців. При цьому, виникає питання, яким чином врегулювати права на твори створені дітьми, адже дозволу на подальше використання твору, як правило, у юного автора не запитують.

В силу того, що малолітня особа не має необхідного обсягу цивільної дієздатності, вона не може самостійно розпоряджатися майновими авторськими правами на твір, а тому не може самостійно укладати авторські договори. За малолітніх осіб авторські права здійснюють їх батьки, усиновлювачі або інші законні представники. Вони укладають від

імені малолітніх авторів договори, виступають на захист їх порушених прав тощо. Але зазначені особи не беруть на себе будь-яких обов'язків за цими договорами, і не несуть відповідальності за їх виконання. [6. С. 727]. Такі саме правила діють щодо осіб, які визнані судом недієздатними. Особа, яка втратила здатність усвідомлювати значення своїх дій або керувати ними внаслідок хронічного, стійкого психічного розладу не втрачає свої авторські права. Однак як зазначено у ст. 41 Цивільного кодексу України, вона не може вчиняти будь-які правочини, а значить не може виступати учасником договірних відносин. Правочини у тому числі укладення авторських договорів від імені недієздатної фізичної особи та в її інтересах вчинюють батьки або їх законні представники.

При цьому вважаємо, що малолітня особа самостійно має надати згоду на використання своїх творів, а також на укладення договорів від її імені [14]. Відповідні зміни та доповнення мають бути внесені у законодавство України.

У цьому контексті розглянемо приклад законодавства Франції. Стаття L 132-7 Кодексу інтелектуальної власності Франції містить норму про те, що письмова згода автора на використання його твору є обов'язковою. Не дивлячись на положення, які регулюють контракти, що укладаються неповнолітніми та дорослими особами, які знаходяться під опікою, згода автора є необхідною, навіть якщо автор є недієздатним. Виняток становить автор, який фізично не в змозі надати таку згоду [11].

Щодо неповнолітніх осіб законодавець України розширив обсяг їх дієздатності у порівнянні з малолітніми особами. Згідно із п. 2) ст. 32 ЦК України, особа у віці від 14 років, має право самостійно здійснювати права на результати інтелектуальної творчої діяльності, що охороняються законом. Отже, неповнолітня особа може самостійно виступати стороною договору на використання літературного твору. Однак, враховуючи те, що такий неповнолітній автор через брак досвіду та простих знань не може достатньо об'єктивно оцінити усі аспекти укладення договорів, їх батьки або законні представники повинні супроводжувати подібні правочини.

Захист прав та інтересів малолітніх та неповнолітніх осіб є не правом, а обов'язком батьків або осіб які за законом їх замінюють, нарівні із турботою про їх утримання, забезпечення належного догляду, навчання та лікування [4]. При цьому, процес здійснення захисту авторських прав є досить складним і потребує спеціальних знань у сфері інтелектуальної власності, а також юридичної допомоги і чималих фінансових витрат. Саме тому вважаємо за необхідне проведення спеціальних заходів щодо охорони та захисту прав інтелектуальної власності серед неповнолітніх та малолітніх осіб. Такі заходи можуть проводитись на базі навчальних закладів і бути спрямовані на поширення знань, формування суспільної свідомості щодо дотримання прав інтелектуальної власності. Зазначеними спеціальними заходами можуть бути: майстер-класи, семінари для керівників гуртків, дітей, вчителів та вихователів. До проведення зазначених заходів слід залучати спеціалістів у сфері інтелектуальної власності, що мають відповідну спеціальну освіту, практичний досвід у цій сфері та викладацько-педагогічні навички.

Висновки та пропозиції. Літературний твір за авторством малолітньої або неповнолітньої особи має бути створений творчою працею його автора, бути оригінальним та мати об'єктивну форму вираження. Дитина, як автор, обмежена знаннями та життєвим досвідом. Через це створені нею твори можуть містити запозичення з творів інших осіб. На нашу думку такі запозичення не містять будь-якого наміру здійснення протиправних дій з боку неповнолітнього або малолітнього автора. Ці дії можуть розцінюватися як правомірні в силу непоінформованості юного автора щодо принципів авторсько-правової охорони, упевненості у законності своїх дій, нездатності відрізнити охоронювані об'єкти від не охоронюваних джерел інформації.

Авторські права малолітніх осіб повинні здійснювати їх батьки або інші їх законні представники за умови, що неповнолітній автор надасть згоду на використання свого твору. Згода малолітнього автора на використання свого твору має бути виражена у письмовій формі. Якщо, в силу вікової неграмотності або фізичної неможливості надання письмової

згоди є неможливо, тоді усно. Враховуючи те, що неповнолітній автор через брак досвіду та простих знань, не може достатньо об'єктивно оцінити усі аспекти укладення договорів на використання творів, їх законні представники повинні супроводжувати здійснення таких правочинів. На сьогодні існуюче правове регулювання здійснення авторських прав на літературні твори малолітніми та неповнолітніми особами, відповідно до законодавства України, є недостатнім і потребує свого удосконалення.

Список використаних джерел:

1. Конституція України від 28.06.1996 р. 254к/96-ВР // Відомості Верховної Ради України – 1996 р., № 30, стаття 141.
2. Конвенція Про права дитини від 20 листопада 1989 р. у Редакції зі змінами, схваленими Резолюцією 50/155 Генеральної Асамблеї ООН 21 грудня 1995 року. ратифіковано Постановою ВР [№ 789-ХІІ від 27.02.91](#)
3. Цивільний Кодекс України від 16.01.2003 № 435-IV (зі змінами) // Відомості Верховної Ради України – 2003 р.,
4. [Сімейний кодекс України](#) від 10.01.2002 № 2947-III (зі змінами) // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 2002 р.
5. [Закон](#) України «Про авторське право і суміжні права» від 13.01.1993 року № 3792-ХVII // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 1994. - № 13. Ст. 64. (в ред. від 11.07.2011 року зі змінами і доповненнями).
6. Науково-практичний коментар Цивільного Кодексу України у 2-х т. 3-тє вид., перероб і доп. / За ред.. О.В. Дзери (кер.авт.кол.) Н.С. Кузнецової, В.В. Луця - К.: - Юрінком Інтер, 2008 – Т.І – 832 с.
7. Д. Ліпчик Авторское право и смежные права / пер. с фр.; с предисловием М. Федотова. – М.: Ладомир; Издательство ЮНЕСКО, 2002. – 788 с.
8. Гаврилов Э.П. Советское авторское право. Основные положения. Тенденции развития. М., 1984. С - 83.
9. Дроб'язко В.С., Дроб'язко Р.В. Право інтелектуальної власності: Навч. посібник – К.: Юрінком Інтер, 2004. – 512 с.
10. Гальперин Л.Б. Евстигнеева Н.И. Реализация авторских прав несовершеннолетними / Л.Б. Гальперин, Н.И. Евстигнеева. // Правоведение. – 1989. № 4.
11. Кодекс Интеллектуальной собственности Франции. [Электронный ресурс]. Режим доступа до ресурсу: http://www.copyright.ru/ru/library_old/inside/83/?doc_id=480,
12. Косач-Кривинюк О. Хронологія життя і творчості Лесі Українки. — Інститут літератури ім. Т. Г. Шевченка АН УРСР - відділ рукописів - с. 107.
13. Степан Процюк про Василя Стефаника, Карла-Густава Юнга, Володимира Винниченка, Архипа Тесленка, Ніку Турбіну / [С. Процюк](#). — Київ : [Грані-Т](#), (Серія [«Життя видатних дітей»](#)). - 2008. — 96 с.
14. Бакеров О.А. Охрана прав несовершеннолетних авторов. [Электронный ресурс]: автореферат Дис ... канд. юрид. наук : 12.00.03 .- М.: РГБ, 2006 .

Ключові слова: авторське право, малолітня, неповнолітня особа, дитина, охорона, захист, здійснення, літературний твір, вірші, немайновий, законні представники.

Ключевые слова: авторское право, малолетний, несовершеннолетний, ребенок, охрана, защита, литературное произведение, стих, неимущественные, законные представители.

Keywords: copyright, child, author of a composition, characteristic of creativeness, property right, moral right, juvenile persons, their parents, legal representatives, intellectual property/